

Дмитро ЗАЄЦЬ,
аспірант Національного університету
“Києво-Могилянська академія”

«ОЙ ТИ РОДЕ МІЙ, МІЙ РІДНЕСЕНЬКИЙ, ХОЧ БИ ВІЙШОВ ХТО, ХТО ОДНЕСЕНЬКИЙ»

У Національному університеті “Києво-Могилянська академія” відбувся “круглий стіл”, що мав трагічну поетичну назву “Ой ти роде мій, мій ріднесенький, хоч би вийшов хто, хто однесенький”, основним питанням якого було висвітлення Голодомору 1932—1933 років в Україні як злочину геноциду. Організатор заходу — кафедра загальноправових наук НАУКМА.

начення геноциду: дії, вчинені з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку. Водночас виникають проблеми з тлумаченням визначення вини, чотирьох груп та ідентифікації дій, що становлять геноцид. Одне з найбільш спірних — виключення політичних і соціальних груп зі списку груп, які захищає Конвенція. Ключова проблема — ідентифікація жертв, визначення етнічності. На думку М. Антонович, у визначенні Голодомору як геноциду несуттєво, що голодомор був спрямований не лише проти етнічних українців. На її переконання, в українському Голодоморі є найважливіші ознаки геноциду: намір знищити частково або повністю одну з зазначених груп, ідентифікація жертв.

Володимир Василенко, професор НАУКМА, проаналізував твердження, що Голодомор в Україні був геноцидом. Зокрема, від нього постраждали і представники інших національностей, що проживали в Україні, проте це не заперечує антиукраїнської спрямованості Голодомору. Голод був і в інших республіках СРСР, але за масштабами неспівмірний з Голодомором в Україні. Додатковим доказом на користь геноциду є те, що Голодомор спрямовували ще й проти тих регіонів Росії, де мешкали українці. В. Василенко порушив і важливе питання відповідальності за злочин геноциду. Згідно з його думкою, Росія як правонаступниця СРСР повинна відповідати за Голодомор 1932—1933 рр.

З доповіддю виступив і відомий дослідник Голодомору **доктор історичних наук Станіслав Кульчицький**. На його думку, Голодомор був не лише соціцидом, як це стверджували опоненти визнання його як ге-

ноциду. Складність доведення злочинного наміру полягає в тому, що частину злочинних задумів письмово не фіксували, вказівки були усні. Проте селянство — частина українського народу, до якої застосовано терор голодом. Учений слушно звернув увагу на те, що водночас терор було спрямовано і проти української інтелігенції.

Станіслав Кульчицький торкнувся й важливих термінологічних аспектів. На його думку, хибно вживати термін “Український голодомор”, бо означення Голодомору, оскільки насправді українським голодомом варто називати знищення 1,5 млн євреїв на території України.

Василь Марочко зазначив, що докази геноциду — шифрограми Сталіна українському партійному керівництву та листування Сталіна з Молотовим. Дослідник наголошує, що позиція російських громадських діячів щодо українського Голодомору значною мірою пояснюється неадекватними уявленнями про нього, тому що в Росії бракує досліджень про український Голодомор.

Галина Ольховська розкрила висвітлення Голодомору в усних джерелах, що відби-

вають ті аспекти, про які мовчать документи, — суспільні уявлення, враження від голоду: приказки, примовки, прислів'я, частівки, пісні, свідчення очевидців. Ці свідчення показують чітке відмежування народу від чужинецької влади, засудження злочинних задумів радянського керівництва, переживання трагедії як апокаліптичної катастрофи.

Іван Заєць зазначив, що внаслідок Голодомору українці зазнали не лише демографічних, а й глибинних культурних травм. Голодомор — це найстрашніший злочин, що паралізував свідомість української нації. На думку І. Заєця, організатор Голодомору — не лише сталінський режим, а й партія Леніна з її ставленням до селянства. Сталін заявив, що селянське питання — це питання національне, що є ще одним свідченням геноциду. В Україні застосовували спеціальні засоби для знищення людей, зокрема сумнозвісні “чорні дошки”, заборону виїзду з сіл. Тобто можна вести мову про виразну антиукраїнську спрямованість Голодомору. Замість загиблих від голоду українців завозили людей з російських регіонів, що є зайвим доказом того, що йшлося про цілеспрямовану національну політику сталінського режиму.

Як підсумок можна зазначити, що учасники “круглого столу” повно розкрили міжнародно-правові аспекти злочинного геноциду і навели достатню кількість аргументів на користь того, що український Голодомор підходить під визначення геноциду. Також позитивною рисою “круглого столу” було те, що звернули увагу не лише на документальну базу, яка засвідчує злочин Голодомору, а на відбиття трагедії в народній свідомості, в яскравих художніх образах. Проте форма заходу не сприяла виникненню продуктивної наукової дискусії, бо зводилася лише до коротких виступів учасників і не передбачала відповідей на запитання або зауваження присутніх. Крім того, як здалося, жоден з учасників “круглого столу” не запропонував інтерпретації мотивів, що спонукали Сталіна до масштабного винищення українців, тобто не відповів на ключове питання: чому Сталін вирішив вдатися до терору голодом, спрямованим проти українців? Незважаючи на деякі хибні “круглого столу”, зустріч можна вважати ще одним кроком до поглиблення знань про українську трагедію та поширення її серед могилянського студентства, представників мас-медіа та громадськості.

● ПЕРЕЖИТЕ

Петро ЖАБОТИНСЬКИЙ,
Новосанжарський район
Полтавської області

Найбільше інформації надала 88-річна жителька Малих Солонців **Марія Камуз**, яка цитує чи не всі вірші з “Кобзаря” Тараса Шевченка. Жінка пам'ятає майже всіх жителів Малосолонцівських хуторів, які жили в той час, бо в кожній сім'ї були її подруги і друзі по школі, по дитячих забавах. Вона назвала імена шістдесяти односельців, які померли мученицькою смертю в ті страшні роки.

“У хуторах Камузівка, Рябухівка, Кибкалівка, Співаківка, Яценківка, Дігтярівка, Кошелівка ходили “активісти” і забирали зерно, картоплю і борошно, квасолу і сушені груші, кашу з печі й хліб зі столу. Настав голод. Ми вижили, бо мали дійну корову. Однак їжі не вистачало — у сім'ї дев'ятеро дітей. Від голоду помер мій брат Дмитрик, — розповідає Марія Яківна, доповнюючи довгий список жертв Голодомору. — Хома Дігтяр і двоє дітей, Юхим Горбенко і троє дітей, Артем Камуз і два сини, Махтей Дейнека з дружиною і сином, Наталка і Василь Яценки і їхні четверо дітей, Наталка і Лука Дігтенки і троє дітей, Юхим Нездойминога і його два сини та дочка...”

Не можна без хвилювання читати спогади інших очевидців трагедії.

ІЗ ПОПЕЛУ ЗАБУТТЯ

Районний семінар з питань Голодомору 1932—1933 років на базі Кустоловської школи проведено не випадково, адже юні пошуківці під керівництвом педагогів збирали спогади свідків однієї з найстрашніших трагедій ХХ століття, встановлювали імена її жертв. Готуючись до сумного ювілею, перегорнули газетні підшивки, книжки, побували в обласній бібліотеці, знайшли чимало публікацій про голод в різних кутках Полтавщини і... майже ніякої інформації про свої села. Можна було б подумати, що голод лише трохи “торкнувся” округи. Та коли почали опитувати людей, виявилось, що голодомор чорним крилом особливо тяжко зачепив Малі Солонці і залишив болісний слід у пам'яті односельців, які зі сльозами на очах поринали в спогади і розповідали про своє страшне дитинство. У Кустоловому голод менш дав про себе знати, бо колгосп очолював милосердний чоловік, що не забезпечив плану хлібоздачі, зате допоміг односельцям. За доброї волі влади його суворо покарала — в'язницею.

Меланія Клименко, що жила тоді в Кочубейці: “Нас у сім'ї було восьмеро — батько, мати і шестеро дітей. Виручала корова. Мама назбирає масла і сиру, йде в Андріївку, де жили студенти, яким давали паїнок. Доросліші діти ходили в радгосп імені Деркача, де за роботу щодня давали по 600 грамів їжі — хліб з кукурудзи і гречки, суп або юшку, кашу або затірку, а на вихідний наділяли по 400 грамів хліба додому. Меншу сестру врятував сусід, забравши в Харків, де служив у міліції, влаштував її прислугою до залізничника, щоб доглядала паралізовану дружину. Якось повернувся додому хазяїн і розповів, що, ведучи поїзд, побачив на рейках два горбочки, швидко загальмував. Виявилось, що на рейках заснули двоє малих дітей — туди їх покляла мати, щоб довго не мучились. Забрав їх і здав у міліцію. У мамі був свій рецепт хліба — тов-

кла в ступі качани кукурудзи, просівала, додавала листя кропиви або вишні, жменю борошна — і в піч”.

Галина Самусаєвич з Кустолового: “Дядько керував радгоспом. Спасибі йому, давав нашій сім'ї щодня по горщику каші. Мама посилає старшого брата Івана, а він доки дійде додому, весь горщик спорожнить, тільки хліб і принесе. Тоді я ходила. Дійду до кладки, а далі сили немає. Сяду під деревом, трохи над'їм — і далі. Хліба не чіпала, бо як ущипну — видно буде, і мама лягатимуть”.

Віра Криворучко (Дігтяр) з Кустолового: “Батько помер 1933 року: поїхав у Малу Перещепину на базар, купив хлібину і м'яса, поїв, і так захворів, що й не вижив. Після цього я ходила в Руденківку, Драбівку, Малу Перещепину, по інших селах, щоб обміняти хустку чи якусь одежину на висівки або інші харчі. Мати вже не знала, що ще можна обміняти і вирі-

шила померти разом з дітьми (нас було семеро), щоб не тинялись голудні світами. Вона наварила кісточок з абрикосів, напоїла дітей, затопила піч і закрила димар. Хотіла, щоб усі разом почаділи. Але надійшов старший брат, побачив і врятував нас. Після цього сусід дав матері 25 рублів, щоб купила харчів. Вона довго не хотіла брати, все казала: “Якщо помру, нікому буде борг повертати”.

Марія Деменко жила в Галушчиній Греблі: “Пам'ятаю, як прийшли до нас “активісти”, вилами розкидали соломку й сіно, думали, що там сховане зерно. Забрали все з комори й погребу, корову і птицю. Не розумію, як ми вижили. Міняли на продукти одяг, поки був. Мама ходила в Полтаву, приносила висівки, макуху і дуже дрібну, мов горох, мерзлу картоплю. А в селі підводою щодня збирали померлих”.

Євдокія Співак під час голоду жила у Великих Солонцях, потім у

Кустоловому: “У нашому селі товкли в ступах кукурудзу на борошно, додавали листя з берестка і пекли оладки. Бувало, і жаків убивали на м'ясо. Багато людей отруювалося і помирило мученицькою смертю”.

Галина Гарах з Кустолового: “Після того, як вивезли колгоспне зерно, комісія ходила по дворах і забирала все до останнього. Взимку розпочався страшний голод. Люди ходили такі слабі, мов тіні, навіть сили не було мертвих похоронити. Сім'я сусіда Герасима Мирного вимерла вся, останнього нікому було закопати. У нашій родині першими померли три мої брати, потім вітчим. Я навчалась у Нових Санжарах, у школі давали їсти... Не знала, що робити з тим шматком хліба, який отримувала. Так хотілось віднести додому! Я ховала його, аби не бачити, потім по крихті відламувала і їла. А коли приносила додому той шматочок, — з якою вдячністю дивилися на мене голодні очі рідних!”

Пошуківці поставили за мету зібрати дані про всіх кустолан, що померли під час Голодомору. Перші у списку: Гура Василь Пилипович, Гура Гнат Михайлович, Гура Петро і його дружина та четверо дітей, Касяня Марія Сидорівна, Касяня Даша Сидорівна...

Справді велику справу роблять педагоги Любов Яценко, Галина Шурманова, Надія Яценко, Євдокія Дігтяр, Світлана Лаврик, Віра Дудка та їхні вихованці, піднімаючи з попелу забуття трагічну сторінку історії малої батьківщини.